

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Статтю присвячено проблемі формування професійної етики майбутніх працівників органів внутрішніх справ у процесі фахової підготовки. Визначено мету, завдання, принципи та технології етичної освіти правоохоронців. Обґрунтовано необхідність удосконалення процесу викладання фахових дисциплін з метою формування професійної етики працівників органів внутрішніх справ.

Ключові слова: професійна етика, моральні якості, виховні можливості навчального процесу, працівники органів внутрішніх справ.

Відповідно до Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України, затверджених наказом МВС України № 155 від 22.02.2012 р. кожен громадянин України, який вступає на службу до органів внутрішніх справ, добровільно покладає на себе обов'язок служіння Українському народові й захисту свободи, демократії, законності та правопорядку. Норми професійної етики вимагають від працівника: поводитися з почуттям власної гідності, доброзичливо й відкрито, уважно та ввічливо, викликаючи в громадян повагу до органів внутрішніх справ і готовність співпрацювати з ними; постійно контролювати свою поведінку, почуття й емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на службові рішення, уміти передбачати наслідки своїх вчинків і дій; поводитись з усіма категоріями громадян однаково коректно, незалежно від їх службового чи соціального становища; виявляти повагу та увагу до старших за званням чи віком; у спілкуванні з колегами виявляти простоту й скромність, уміння щиро радіти успіхам товаришів по службі, сприяти успішному виконанню ними службових доручень.

Діяльність правоохоронних органів завжди перебуває під пильною увагою суспільства, оскільки вона тісно чи іншою мірою стосується інтересів усіх його членів, і її результати найбезпосереднішим чином позначаються на забезпеченні безпеки особи, суспільства й держави, реалізації їх законних інтересів. Робота правоохоронних органів пов'язана з безліччю моральних проблем, породжених специфікою цілей, змісту, форм, методів і засобів їх діяльності. Те, що забезпечувати правопорядок, спокійне життя громадян доводиться з використанням заходів примусу й обмеження прав особи, викликає цілий комплекс суперечностей як у громадській, так і індивідуальній свідомості. Зазначене потребує особливої уваги до проблеми формування професійної етики працівників органів внутрішніх справ на етапі фахової підготовки.

Різним аспектам формування професійної етики курсантів та слухачів вищих навчальних закладів МВС України присвячено достатню кількість наукових праць. Так, цю проблематику досліджували такі видатні вітчизняні та зарубіжні вчені, як: В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Буданов, Н. Матюхіна, В. Медведєв, П. Мельник, В. Мінаєв, С. Сливка, Т. Ткаченко та ін. Аналіз праць, у яких розглянуто питання професійної підготовки й виховання майбутніх працівників органів внутрішніх справ, дав змогу виділити ті дослідження, автори яких наголо-

шують на необхідності підвищення рівня моральності міліціонерів, акцентують увагу на окремих професійно-етичних якостях (О. Деркач, І. Колобова, Н. Липовська, В. Немирич, О. Панченко, С. С'єдін, О. Софронова).

Формування професійної етики є результатом усвідомлення курсантами власних мотивів і вироблення відповідних способів професійної діяльності. Однак, незважаючи на широкий та ґрунтовний аналіз проведених досліджень, присвячених тим чи іншим питанням виховної роботи з курсантами та слухачами вищих навчальних закладів МВС України, все ж таки багато з них на сьогодні залишаються дискусійними й потребують додаткового опрацювання.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та визначенні особливостей формування професійної етики майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

Етика як система моральних принципів, як загальна характеристика поведінки людей, котра відповідає або не відповідає моральним вимогам, роз'яснює моральне значення конкретних дій, мотивів особистості. Специфіка дотримання моральних принципів полягає в тому, що забезпечення загального блага іншої людини є особистісним мотивом, потребою [1].

Універсальна етика виступає, з одного боку, як орієнтир для морального розвитку особистості, як складова її духовної культури, а з іншого – як узагальнення моральних норм, що характеризують відповідність поведінки людини вимогам морального закону й узвичаєним у суспільстві зразкам моральної поведінки. Необхідно підкреслити, що універсальна етика узагальнює норми поведінки, які є обов'язковими для всіх людей, незалежно від їхньої професійної належності або соціальних функцій [4].

У межах реалізації професійної діяльності виділяється окремий вид етики – професійна, під якою прийнято розуміти, по-перше, кодекси поведінки, системи конкретних моральних норм із супутніми їм практичними правилами, що видаються найбільш оптимальними з погляду виконання людьми своєї професійної діяльності; по-друге, способи обґрунтування цієї системи конкретних моральних норм з позиції суспільної значущості тієї чи іншої професії. Виникнення й розвиток таких систем, відповідної мотивації та оцінок являє собою прогресивне явище, оскільки вони відображають зростання цінності людини як такої та задають гуманні критерії професійної діяльності [3].

Основою професійної етики є моральні якості – риси особистості, які сформовані в результаті інтеріоризації моральної норми чи принципу й незалежно від конкретних умов стійко реалізуються в діяльності та поведінці. Аналіз різноманітних підходів до визначення структури моральної якості (Н. Головка, Є. Грабаренко, М. Іванчук, А. Капська, К. Книш, І. Кон, Л. Рувинський, І. Пінчук) дав змогу виділити основні її компоненти: (знання (моральної норми), почуття (її емоційне переживання), мотиви (спонукання до її дотримання), волю (здатність ініціювати прагнення її виконання), уміння й звички діяльності (безпосереднє її виконання). Теоретичним підґрунтям процесу виникнення та структурування моральної якості можна вважати концепцію цілісного усвідомлено-емоційного засвоєння моральності (Л. Рувинський).

Професійна етика виникає не відразу в процесі професійної діяльності. Цей феномен формується впродовж соціалізації особистості професіонала. Основним етапом формування професійної етики можна вважати саме студентські роки, період професійної підготовки у ВНЗ.

Слід зазначити, що формування етичного підґрунтя професійної діяльності офіційно формально проголошується в навчальних планах підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України, але практичній реалізації цих намірів перешкоджає відсутність ефективних технологій розвитку його компонентів. Водночас результати дослідження свідчать, що в діяльності працівників ОВС виникає значна кількість проблем, ефективне вирішення яких унеможливорює відсутність у них відповідної етико-психологічної підготовки [2].

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури (Б. Бенедиктов, З. Васильєва, Л. Григорян, В. Дьяконова, Г. Китайгородська, Х. Лійметс, І. Лернер, А. Моїсєєв, Е. Носенко, Л. Петровська та ін.) було визначено виховні можливості навчально-виховного процесу щодо формування професійно-етичних якостей особистості, виділено загальні шляхи й умови реалізації можливостей будь-якої навчальної дисципліни у формуванні професійно-етичних якостей у курсантів, доведено необхідність введення спеціального курсу як інтегратора окремих виховних впливів та цілеспрямованого формування професійно-етичних якостей.

На наш погляд, перед етичною освітою працівників ОВС постають такі завдання:

- 1) осягнути знання ціннісно-нормативної бази етики працівників ОВС та набутти навичок професійно-етичної поведінки;
- 2) сприяти формуванню саморегуляції та репутаційного контролю як механізмів професійно-етичної регуляції.

Для вирішення першого завдання необхідно засвоїти, перш за все, основи професійної етики, які спроможні впливати на усвідомлення й дотримання норм професійної етики, на формування етичної культури працівників ОВС. Етична освіта забезпечує перетворення етичного кодексу на реальний засіб розвитку працівників ОВС через:

- обґрунтування, аргументоване пояснення основи професійної етики;
- демонстрацію можливого їх використання в щоденній практиці працівників ОВС;
- набуття службовцями навичок спілкування, вивчення ними етичних норм службових відносин;
- пропагування позитивних зразків поведінки.

Друге завдання – стимулювати саморегуляцію та репутаційний контроль, тобто сприяти формуванню особистості працівника ОВС. Зазначимо, що це не лише завдання особи або професійної спільноти, а й складова організаційних інституційних механізмів, бо держава має забезпечувати механізми професійно-етичної соціалізації (процедури, методи, програми навчання працівників ОВС).

Різноманітність, безперервність та комплексний характер навчання забезпечують його ефективність. Елементами етичної освіти працівників ОВС можуть бути:

- висвітлення етичних питань у курсах гуманітарного, суспільствознавчого циклу вищої школи (у курсах етики, філософії, політології, соціології, психології тощо) та професійно-етичних проблем у спеціалізованих курсах;
- спеціальне викладання курсів професійної етики працівників ОВС під час вузівської підготовки;
- навчальна, просвітницька та виховна робота в трудових колективах при проходженні практики (проведення занять, лекцій, семінарів, тренінгів тощо).

Процес формування професійної етики майбутніх працівників ОВС вимагає створення відповідних психолого-педагогічних умов [5]:

- ознайомлення курсантів з професійними знаннями, етичним кодексом та гуманістичними цінностями правоохоронної діяльності;
- організація практичних занять, спрямованих на розвиток навичок та вмінь професійної взаємодії, заснованої на принципах професійної етики;
- організація неформального професійного спілкування з працівниками ОВС;
- створення можливостей для творчої самореалізації та саморозвитку курсантів;
- приведення всіх компонентів процесу формування професійної етики в єдину цілеспрямовану систему виховання майбутніх працівників ОВС.

Формування професійної етики майбутніх працівників ОВС повинно базуватися на загальнодидактичних принципах, а саме: навчання має бути науковим і мати світоглядну спрямованість; навчання повинно бути проблемним; навчання має бути наочним; навчання має бути активним і свідомим; навчання має бути доступним, систематичним, послідовним; у процесі навчання в органічній єдності необхідно здійснювати освіту, розвиток і виховання курсантів; навчання повинно забезпечувати формування суб'єктної позиції курсантів для прийняття самостійного рішення, вчинку, морального вибору, моральної оцінки, самооцінки.

Процес формування професійної етики майбутніх працівників ОВС. На наш погляд, повинен знаходити відображення в таких технологічних процедурах:

- реалізація моральної та етичної освіти через передачу студентам знань про загальні категорії етики, історію моральності й різні етичні погляди, зміст професійно-етичного кодексу й гуманістичні цінності працівників ОВС;
- моделювання педагогічних ситуацій, пов'язаних з проблемами морального вибору в процесі професійної взаємодії з різними суб'єктами професійної діяльності, програвання цих ситуацій і можливих варіантів їх вирішення, а також подальше обговорення за участю досвідчених консультантів в особі викладачів, психологів, працівників ОВС;
- використання психолого-педагогічного тренінгу для розвитку вмінь і навичок спілкування та взаємодії, з вправами, що розвивають професійну інтуїцію, творчі здібності, мистецтво вербального й невербального спілкування, вміння працювати в команді тощо.
- проходження практики під керівництвом досвідчених працівників ОВС;
- організація неформального спілкування з викладачами та представниками професії;
- створення умов для творчої самореалізації та саморозвитку курсантів, (надання їм можливості для публікації наукових статей, проведення студентських науково-практичних конференцій і конкурсів студентських робіт тощо);
- розробку та впровадження в навчальний процес спецкурсу “Формування професійної етики працівника ОВС”;
- створення умов для розвитку етичної рефлексії курсантів через переживання курсантами конструйованих педагогом ситуацій, колізій, їх моральне осмислення, співвідношення кожним зі своїм “Я”.

Висновки. Таким чином, завдання, принципи, форми й методи формування професійної етики курсантів реалізуються в педагогічному процесі, який спрямований на формування в курсантів системи моральних уявлень, понять,

суджень, поглядів; моральних почуттів; моральних відносин; ставлення до моралі, права, людей, народів, Батьківщини; себе; моральних умінь, навичок і звичок професійно-етичної поведінки співробітників органів внутрішніх справ.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є цілеспрямоване вдосконалення процесу викладання фахових навчальних дисциплін з метою формування професійної етики працівників ОВС.

Список використаної літератури

1. Лозовой В.О. Професійна етика юриста : навч. посіб. / В.О. Лозовой, О.В. Петришин. – Х. : Право, 2004. – 176 с.
2. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів та слухачів ін-тів післядиплом. освіти. – К. : ІНК ОС, 2005. – 366 с
3. Тимченко Н.С. До питання про сутність і зміст професійної етики / Н.С. Тимченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : Зб. наук. праць / редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ ; Запоріжжя, 2002. – Вип. 22. – С. 77–81.
4. Чуйко О.М. Професійна етика як морально-психологічний вимір соціалізації майбутніх менеджерів (на матеріалах емпіричного дослідження [Електронний ресурс] / О.М. Чуйко. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/714/94>.
5. Шарова И.В. Профессионально-этическая культура социального педагога / И.В. Шарова // Актуальные проблемы обучения и воспитания: тезисы докладов V научно-практической конференции преподавателей общеобразовательных, профессиональных учреждений, аспирантов, студентов. – Брянск, 1998. – С. 75.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2012.

Котелюх Н.А. Особенности формирования профессиональной этики будущих работников органов внутренних дел

Статья посвящена проблеме формирования профессиональной этики будущих работников органов внутренних дел в процессе профессиональной подготовки. Определены цели, задачи, принципы и технологии нравственного образования правоохранителей. Обоснована необходимость совершенствования процесса преподавания профессиональных дисциплин с целью формирования профессиональной этики сотрудников органов внутренних дел.

Ключевые слова: профессиональная этика, нравственные качества, воспитательные возможности учебного процесса, работники органов внутренних дел.

Kotelyuh N. Features formation professyonalnoy ethical future workers the internal affairs

The article is devoted to the formation of the professional ethics of future internal affairs officers in training. Defined goals, objectives, principles and techniques of moral education of law enforcement officers. The necessity of improving the teaching of professional disciplines to form the professional ethics of the Interior Ministry.

Key words: professional ethics, moral character, educational possibilities of the educational process, employees of the Interior.